

УДК 811.161.2:81–112'373.2'282

DOI: <https://doi.org/10.37919/3083-6212.2024.1.53-61>

Бабенчук Б.В.

кандидат філологічних наук,
молодший науковий співробітник
відділу історії української мови та ономастики
Інституту української мови НАН України
<https://orcid.org/0000-0001-8472-3588>
e-mail: danatea0716@gmail.com

ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКО-МОЛДАВСЬКИХ ГРАМОТ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОРПУСУ ІСТОРИЧНОГО СЛОВНИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті проаналізовано назви довкілля, засвідчені юридичними пам'ятками з території Молдавського князівства; уточнено час їхньої першої фіксації; отриманий лексичний матеріал порівняно з поданим у «Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст.»; український словник поповнено віднайденими в досліджуваних пам'ятках лексемами.

Ключові слова: історична лексикографія, «Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.», українсько-молдавські грамоти, назви довкілля, перша фіксація.

Дослідження історії формування лексичного рівня української мови за писемними пам'ятками з територій її нинішнього й колишнього побутування — актуальне завдання сучасного мовознавства. Лексику пам'яток української мови вже неодноразово аналізували, однак деякі тематичні групи українського лексикону, як і окремі періоди його розвитку, залишаються недостатньо опрацьованими.

Надійною джерельною базою для дослідження історії становлення лексичної системи української мови цього періоду є пам'ятки староукраїнської мови, написані й збережені на теренах, що колись входили до складу Молдавського князівства, у якому староукраїнська літературна мова тривалий час мала статус державної. Період XIV–XV ст. — особливий етап розвитку української мови насамперед через кількісну й жанрову обмеженість її пам'яток, яким пощастило вціліти. Серед цих пам'яток ділові документи господарських канцелярій Молдавського князівства, літописи, богослужбові книги, записи на полях церковних книг, написи на стінах церков, монастирів, усипальнях і надгробках молдавських господарів, їхніх родичів, бояр тощо.

Ділова писемність представлена насамперед у грамотах, що підтверджують угоди чи інші юридичні операції між окремими людьми чи групами людей. Укра-

їнсько-молдавські грамоти XIV–XV ст. (далі УМГ) як джерело, що виразно засвідчує генеральні риси мови української народності цього історичного періоду, в лексикологічному плані досліджені недостатньо. Специфіка канцелярського стилю, що виявляється в повторюваних штампах і трафаретних зворотах, призвела до нерівномірного представлення окремих лексико-семантичних груп у цих пам'ятках.

Засвідчені в УМГ назви довкілля, що досить рельєфно виокремлюються з-поміж інших лексико-семантичних груп, є потужним джерелом достовірного дослідження процесів формування й розвитку української мови XIV–XV ст. Особливо багатий матеріал містять так звані *внутрішні* грамоти, а саме дарчі, купчі, підтвердні, мінові й розподільні грамоти, у яких ідеться про визначення меж земельних ділянок, сільськогосподарських угідь, різноманітних урочищ, лісових масивів, натурогенних і антропогенних водойм, надання їх у власність або спадкове користування тощо. У розмежувальних грамотах нерідко, крім назв різноманітних земельних ділянок, засвідчено назви природних і штучних предметів довкілля, що слугували просторовими орієнтирами під час докладного визначення їхніх меж.

Збільшення кількості номінацій на позначення предметів довкілля в XIV–XV ст. було спричинене семантичним розвитком лексичної спадщини попередніх епох, активізацією процесів називання й активним запозиченням у лексичну систему староукраїнської літературної мови іншомовних елементів літературного й живомовного походження. Таке явище було наслідком зумовленої строкатістю етнічного складу населення Молдавського князівства міжмовної інтерференції.

Значна частина лексичного матеріалу УМГ ще в 70-ті роки ХХ століття ввійшла до реєстру Словника староукраїнської мови XIV–XV ст. (далі ССУМ). Однак протягом наступних десятиліть було уточнено датування деяких юридичних пам'яток, що стали джерелом цього реєстру, а окремі з них після ретельного вивчення було кваліфіковано як фальшдокументи, крім цього, науковий обіг було поповнено лексикою віднайдених ділових документів. Це спричинило необхідність уточнити подану в ССУМі лексику та інформацію про неї.

Метою цієї розвідки стало уточнення поданих у ССУМі відомостей про час фіксації засвідчених у документах канцелярій Молдавського князівства назв довкілля, а також уведення в обіг матеріалу, який іще не ввійшов до історичних словників української мови XIV–XV ст.

Докладне опрацювання засвідчених в УМГ назв довкілля вможливило виокремити серед них такі групи:

- лексеми, датування яких незначно відрізняється від датування в ССУМі, що зумовлено уточненням часу створення документа;
- лексеми, датування яких значно відрізняється від датування в ССУМі;
- лексеми, наявні в ССУМі із територіально інших документів, але не засвідчені в залучених до реєстру УМГ;
- лексеми, датування яких пізніше, ніж зазначено в ССУМі (зокрема через залучення до Словника фальшдокументів пізніших часів);
- лексеми, не засвідчені в ССУМі.

Першу групу становлять назви довкілля УМГ, різниця в датуванні яких становить від одного до декількох років, що зумовлено переважно корекцією датування того чи того документа. Уточнено дату першої фіксації в УМГ таких лексем: **рєвро** ‘гірське пасмо; хребет’ (1398 р. порівняно із 1400 р. у ССУМі): **штть** пана Квєсти на краи Страхотѣнкѣ, простѣ **рєвромѣ** диломѣ, а штть толѣ, поперець чєрєсь Жежию, на дорогѣ (1398 DRH, I, 10); **храмѣ** ‘храм’ (1438 р. пор. із 1439 р.): **єже єстѣ** храмѣ свѣтаго Благовѣщенїа (1438 DRH, I, 271); **село** ‘село’ (1392 р. пор. із 1393 р.): **Даль єсмѣ** <...> **слоуѣ** нашємѣ, Иванѣшию витѣзю, за єго вѣрноюю слѣжбѣ, ꙗ **сєла** на Сєрєтѣ (1392 DRH, I, 3); **колодязѣ** ‘джерело’, **столпѣ** ‘стовп’ і **дѣбровица** ‘невеликий дубовий ліс, дібровка’ (1414–1419 рр. пор. із 1415 р.): **та**, прости дѣломѣ, на дѣбѣ, оу **Мєла**, **та** на **колодѣзи** Ивановѣмѣ потокомѣ (1414–1419 DRH, I, 55); а **штть** толѣ, прости на дѣлѣ, прѣѣзь потокѣ, на **стѣль** (1414–1419 DRH, I, 55); а **штть** толѣ, прости <...> на **дѣбровици** (1414 – 1419 DRH, I, 55); **дорога** ‘дорога’ (1398–1399 рр. пор. із 1400 р.): а **штть** това, поперець, на Страхотинскѣю **дорогѣ** (1398–1399 DRH, I, 10); **овца** ‘вівця’ та **конѣ** ‘кінь’ (1407 р. пор. із 1408 р.): и **швѣл** монастѣрскѣмѣ, <...> и вѣсє, или мало, или велико (1407 DRH, I, 29); а дрѣго, єстѣ кѣпило владѣуєство ми <...> и **кони**, <...> и вѣсє, или мало, или велико, вѣ рѣкахѣ попѣ кѣрѣ Домєнтїанѣ, да сѣхраниѣтѣ и да имѣтѣ попуєнїє ш ниѣхѣ до живота своєго (1407 DRH, I, 29).

До *другої групи* належать номени, датування яких значно відрізняється від датування в ССУМі, або ж це слова із пізніше віднайдених пам’яток. Такі відмінності становлять від декількох до понад 70-ти років. Причиною цього є залучення до аналізу більшої кількості документів, порівняно з тією, яка була доступною під час укладання Словника. Уточнено дату першої фіксації в УМГ таких лексем: **ровниа** ‘рівнина’ (1492 р. пор. із 1499 р.): **та** Подрагою долѣ до копанои могили що єстѣ на **ровни** Подрази (1492 DRH, III, 231); **овуина** ‘плоскогір’я’ [ССУМ, 2, с. 71] (хоча у нижченаведеному контексті цілком вірогідним є трактування лексеми **овуина** як ‘струмок’, ‘потік’ (пор. **обчина** ‘струмок’ [Ярош., с. 335]) (1490 р. пор. із 1495 р.):

поуѣнши хотарѣ тои враници штѣ обръшій Лаѣри, *шбучини* до Фалкѣва штѣ толѣ *шбучинѣ* до шбръшїе Годова, та, *шбучинѣ* до шбръшїе Рѣскова (1490 DRH, III, 141); *долина* ‘долина’ (1399 р. пор. із 1400 р.):ѣресѣ *долина*..... на вѣчунѣи возѣ..... Игршѣ, на оу возѣ вѣчунѣи..... (1399 DRH, I, 11); *дель* ‘долина’ (1400 р. пор. із 1423 р.): штѣ могылѣи що на Ыюнгохѣ, пѣтемѣ, на дрѣгои могылѣи, <...> штѣ толѣ простѣ ѣресѣ *дела*, по ѣретїи, та на старои могылѣи що на поуѣти (1400 DRH, I, 16); *дворѣ* ‘оселя, двір’ (1443 р. пор. із 1445 р.): даровали есми его и дали нашѣ *дворѣ* Болховецѣ (1443 DRH, I, 326); *врѣтоп* ‘яр’ (1422 р. пор. із 1493 р.): *потоком* доловѣ, оу нижни конецѣ *врѣтопа* (1422 DRH, I, 73); *роуптоурал* ‘обрив (берега), схил’ (1422 р. пор. із 1425 р.): та штѣ *роуптури*, попрѣкѣ, оу могылоу, гдѣ врѣва близко пѣтѣ (1422 DRH, I, 73); *яма* ‘яма’ (1488 р. пор. із 1495 р.): штѣ толѣ простѣ *на медвединоу ямѣ*, штѣ толѣ горы лѣгомѣ и ѣресѣ пѣтѣ (1488 DRH, III, 52); *келїа* ‘житло монаха, келїа’ (1436 р. пор. із 1443 р.): селище Рошѣино и *келїе* Манасїеви (1436 DRH, I, 211); *селище* ‘присїлок, селище’ (1431 р. пор. із 1495 р.): И ещѣ есмы дали монастырѣ Свѣтлого Николи <...> и сѣ селомѣ и сѣ млинѣ и *селищемѣ* штѣ Никида и сѣ старимѣ хотаромѣ (1431 DRH, I, 150); *мисто* ‘місто’ (1421 р. пор. із 1435 р.): иже есмы дали своєю доброю волею а никимѣ промѣчени Сѣретѣ *мисто* а Болховецѣ (1421 DRH, I, 69); *земля* ‘адміністративно-територїальна одиниця, що перебуває під владою короля, князя, ін.’ (1388 р. пор. із 1408 р.): владислав бжею млестю кроль польски литовьски рѣски дѣдици и инѣх многых *зѣмилѣ* господарѣ (1388 ДНМКГ, 673); *берегѣ* ‘берег’ (1412 р. пор. із 1475 р.): штѣ толѣ простѣ оу потокѣ, на *березѣ*, могыла (1412 DRH, I, 45); *вода* ‘рїчка, потїк’ (1412 р. пор. із 1428 р.): Я хотарѣ тѣмѣ селомѣ, штѣ Ярдева, штѣ Тазлова, *штѣ воды*, по середѣ тополїа, на край тополїа (1412 DRH, I, 45); *рѣка* ‘рїчка’ (1456 р. пор. із 1458 р. DF): Такожѣ, що коли естѣ хотарѣ тимѣ селомѣ, *рѣкою* или лѣсемѣ, шни да сѣтѣ волни воронити (1456 DRH, II, 80); *гирло* ‘гирло’ (1429 р. пор. із 1447 р.): влато надѣ Нистрѣ, именѣмо *Загорное езеро*, сѣ своими *гирли*, и пасѣкѣ штѣ *Загорнои* (1429 DRH, I, 139); *влато* ‘болото’ (1429 р. пор. із 1454 р.): а штѣ толѣ, ѣресѣ *влато* (1429 DRH, I, 121); *верба* ‘верба’ (1422 р. пор. із 1427 р.): оу могылоу, гдѣ *врѣва* близко пѣтѣ (1422 DRH, I, 73); *берест* ‘берест’ (1422 р. пор. із 1488 р.): *потокомѣ* долѣ, *на единѣ* *врѣсть* што естѣ на врѣзѣ (1422 DRH, I, 73); *лѣса* ‘лїс’ (1399 р. пор. із 1409 р.): ...Хрушѣва потока.....та ѣресѣ *лѣса*..... лѣ могылѣи доуплѣнѣи (1399 DRH, I, 11); *чиреш*

‘назва невеликого масиву рослин, серед яких переважають черешні’ < *чиреш* ‘назва місцевості в Молдавському князівстві’ [ССУМ, 2, с. 544] (1401 р. пор. із 1411 р.): *штѣ чиреша* попереку простѣ полемѣ, на Бахлоуи, та Бахлоуемѣ долоу, до долины (1401 DRH, I, 19); *лозѣ* ‘виноградник’ (1407 р. пор. із 1438 р.): двѣ водѣници и ѣ *лозѣи*, єдино що єстѣ далѣ Петръ воевода, а дрѣго, єстѣ кѣпило владѣучество ми (1407 DRH, I, 29); *волѣ* ‘віл’ (1407 р. пор. із 1448 р.): а дрѣго, єстѣ кѣпило владѣучество ми, <...> и *волшѣ* <...> и вѣсе, или мало, или велико (1407 DRH, I, 29); *буола* ‘бджола’ (1407 р. пор. із 1431 р.): и швцѣ монастырскыѣ <...> и *пучѣлы*, и вѣсе, или мало, или велико, вѣ рѣкахѣ попѣ кѣрѣ Доментіанѣ (1407 DRH, I, 29); *икра* ‘зрілі яйця риби’ < *икра* ‘ікра, кав’яр’ (1440 р. пор. із 1446 р.): тако да иматѣ господство ми, на каждо лѣто, по ѣ бервеницѣ *икра* (1440 DRH, I, 298).

До *третьої групи* належать номени, які є в реєстрі ССУМу, але зафіксовано їх у пам’ятках із інших територій функціонування староукраїнської мови (у юридичних джерелах із території Молдавського князівства, які ввійшли до Словника, вони відсутні). Уточнено дату першої фіксації в УМГ таких лексем: *пивница* ‘пивниця, погріб, льох, підвал’ (1412 р.): Я хотарѣ тѣмѣ селом <...> штѣ водѣ, по середѣ тополіѣ, на край тополіѣ, *пивница*, штѣ *пивници* простѣ на верхѣ дѣла (1412 DRH, I, 45); *зрочище* ‘урочище’ (1432 р.): Зрѣк на Станѣловцѣ сѣ всѣ *зрочищами* хотара (1432 DRH, I, 158); *толока* ‘толока; місце для випасу худоби’ (1488 р.): штѣ толѣ простѣ на могилѣ, на лнѣ, штѣ толѣ простѣ на четвртою могилѣ серед *толоки* (1488 DRH, III, 52); *езеро* ‘болото’ (1429 р.): блато надѣ Нистрѣ, именовано *Загорное езеро* (1429 DRH, I, 139).

Четверту групу становлять лексеми, датування яких зазвичай пізніше, ніж зазначено в ССУМі. Джерельною базою нашого дослідження є 42 документи, які вважають фальшивими (переважно створені значно пізніше від досліджуваного періоду). Частина сфальшованих документів стала джерельною базою ССУМу. Пізніші дослідження довели «несправжність» певної кількості УМГ та невідповідність часовому відтинку XIV–XV ст., тому є певна плутанина із часом першої фіксації деяких лексем. Наприклад, номен *овръжїѣ* ‘горбиста місцевість, пагорбки’ (1458 р. *DF*) (хотар <...> от двѣ <...> на рѣптѣрѣ, а от рѣптѣрѣ по *овръжїю*, ѣ дрѣгоє рѣптѣрѣ (1458 DRH, II, 418; Michail., с. 121)), де датування визначено неправильно через фальшування, які відбувалися переважно в другій половині XVI–XVII ст. Метою створення таких документів було уникнення сплати податків, незаконне привласнення земель як приватними особами, так і монастирськими общинами, зміна меж володінь тощо. Одним із таких

документів є вищенаведена фіктивна грамота, видана нібито від імені воєводи Стефана Великого Бистрицькому монастирю, що підтверджує межі заповідного лісу, від 1458 р., де, зокрема, вперше або одноразово засвідчено лексеми *оврѣжіє*, *лѣгоур*, *гѣрніць*, *оулаха*, *прутіє* тощо. Що ж до першофіксації номена *оврѣжіє*, то із відомих наразі джерел робимо висновок, що це 1488 р.: *чєресь поле, на дѣвѣ цю єсть на оврѣжіє*, та на *рѣкѣ* (1488 DRH, III, 62). Із номеном *оулаха* / *вѣлаха* ‘вільха’ така ж ситуація: у ССУМі першофіксацією є грамота 1458 р. у фальшдокументі, тоді як наразі відомо про перше документування лексеми в юридичному акті 1488 р.: *штѣ толѣ простѣ на краи лиса, на вѣлахи* (1488 DRH III, 51).

П'яту групу формують лексеми, незасвідчені в ССУМі. Наше дослідження ґрунтується на аналізі 1193 різноманітних юридичних актів із території Молдавського князівства. Це копії оригінальних документів, написаних староукраїнською мовою. Саме завдяки значному обсягові джерел вдалося виокремити номени на позначення назв довкілля, які непередставлені в Словнику XIV–XV ст. (деякі із них увійшли до реєстру «Словника української мови XVI — I пол. XVII ст.»): *вердо* ‘гора, скеляста гора’ (ймовірно. — Б. Б.) (1492 р.): *штѣ Владвцихѣ на малии могили та вердошигѣ повѣше крѣници, та на вѣковинѣ* (1492 DRH, III, 217); *гленѣ* ‘пагорб, курган’ (ймовірно, тому що рум. *glămăie* ‘курган’, [*glămăie*] ‘скеляста верховина’ [ЕСУМ, 1, с. 522]. — Б. Б.) (1428 р.): *штѣ толѣ, диломѣ горѣ, на могилоу, оу гленѣ, та, штѣ толѣ, на <...>, та, Краковомѣ горѣ, до хотарѣ Брѣлещемѣ* (1428 DRH, I, 105); *гледоурѣ* ‘болото’ (1494 р.): *та чєресь дѣло на гледоурѣ, штѣ гледоурѣ на нижнійи конецѣ става Крѣнѣлова* (1494 DRH, III, 274); *вѣзѣ* ‘в’яз’ (1488 р.): *штѣ єдинѣ вѣзѣ что єсть по сѣдѣ два потоки* (1488 DRH, III, 31); *гасень / гасинь* ‘ясен’ (1488 р.): *штѣ толѣ простѣ на єдинѣ гасинь, что єсть на сѣдѣ лѣгѣ* (1488 DRH, III, 52); *круша* ‘груша’ (1412 р.): *дѣломѣ, на єднѣ круша, могыла, штѣ тои могылы, чєресѣ потокѣ* (1412 DRH, I, 45); *поленка* ‘полянка’ (1428 р.): *и сѣ оу сими полєнки штѣ синожати оу тѣхѣ хотарѣ* (1428 DRH, I, 105); *тополіє* (очевидно, збірн. від ‘тополя’. — Б. Б.) (1412 р.): *ѧ хотарѣ тѣмѣ сєломѣ, штѣ ѧрдѣва, штѣ Тазлова, штѣ водѣ, по сєредѣ тополіа, на краи тополіа, пивница* (1412 DRH, I, 45); *гавлѣки* ‘масив, що складається з яблунь’ (1488 р.): *штѣ толѣ горѣ лѣгомѣ и чєрѣсѣ пѣть, оу гавлѣки* (1488 DRH, III, 52); а також для номінації ведмежої ями вперше засвідчено лексичне словосполучення *медведина яма* ‘ведмежа яма’ (1488 р.): *штѣ толѣ простѣ на медвединою ямѣ, штѣ толѣ горѣ лѣгомѣ и чєрѣсѣ пѣть, оу гавлѣки* (1488 DRH, III, 52).

Отже, опрацювавши назви довкілля УМГ XIV–XV ст., ми уточнили відомості щодо часу їх першої писемної фіксації, порівнявши з відповідними матеріалами ССУМу, а також увели в обіг лексичний матеріал, незасвідчений в історичних словниках української мови цього періоду чи внесений до реєстрів словників пізнішого часу. Аналізовану лексику довкілля систематизовано відповідно до часу та місця створення пам'ятки. Деякі назви зазнали незначної корекції часу фіксації, що зумовлено уточненням датування документів (*рєвро, храмъ, село, колодязь, столпъ, дѣровица, дорога, овца та конь*). Частина номенів змінила (від двох до більш як 70-ти років) дату першофіксації в рукописах через залучення до аналізу більшої кількості документів (*врътол, берест, селище, берегъ, волъ, лозьє, блато, вуола, дель, землята, гръло, вода, мисто, лѣсь, чиреш, ровниа, гала, килїта, икра, обуина, верба, роуптоура, рѣка, дворъ, долина*). Частина аналізованих лексем розширила ареал побутування (*пивниця, зроуище, толока, езеро*), тобто раніше в пам'ятках із території Молдавського князівства їх не фіксували. Деякі номени насправді зафіксовано в писемних документах пізніше, ніж зазначено в ССУМі (*оврѣжїє, оула /вѣла*). Уперше введено до українського лексикону XIV–XV століть назви *вердо, глемѣ, глодоуре, вазъ, тасень, крѣшта, поленка, тополїє, тавляки, медвѣдь* (у складі номінативного словосполучення *медвѣдина гала*).

Аналіз засвідчених в УМГ XIV–XV ст. назв довкілля, частину яких завдяки значному обсягу опрацьованих пам'яток уперше залучено до наукового обігу, дає підстави стверджувати, що вони, маючи різне походження й сферу використання, органічно функціонували в староукраїнській мові, якою послуговувалися в канцеляріях Молдавського князівства як державною.

ДЖЕРЕЛА, ЛІТЕРАТУРА ТА ЇХ УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

ДНМКГ — Огієнко І. Дві найстаріші молдавські кирилівські грамоти 1388 року. *Slavia*. 1936. XIII. С. 665–689.

ЕСУМ — Етимологічний словник української мови: у 7 т. / редкол. О.С. Мельничук (головн. ред.) та ін. Київ: Наук. думка, 1983–2012. Т. 1–6.

ССУМ — Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: у 2 т. / гол. ред. Л. Гумецька та ін. Київ: Наук. думка, 1977–1978.

Ярош. — Ярошенко В. Українська мова в молдавських грамотах XIV–XV вв. *Зб. для дослідження історії української мови* / за ред. А. Кримського, М. Драй-Хмари. Київ: Всеукр. АН, 1931. Т. 1. С. 247–338.

DRH — Documenta Romaniae historica : A. Moldova. Vol. I–III / С. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi. București: Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, 1975–1980.

Mihail. — Mihailovici P. Documente moldovenești găsite la Constantinopol. Iași, 1934–1936.

LEGEND and REFERENCES

- ДНМКГ** — Ohienko, I. (1936). The two oldest Moldavian Cyrillic charters of 1388. *Slavia*, XIII, 665–689 (in Ukrainian).
- ЕСУМ** — Melnychuk, O.S. (Ed.). (1983–2012). *Etymological dictionary of the Ukrainian language*. (Vols. 1–7). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- ССУМ** — Humetska, L. (Ed.). (1977–1978). *Dictionary of the Old Ukrainian language of the 14–15th centuries*. (Vols. 1–2). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Ярош.** — Yaroshenko, V. (1931). The Ukrainian language in Moldavian charters of the 14th–15th centuries. *Collection for the study of the history of the Ukrainian language*. Vol. 1, pp. 247–338. Kyiv: Vseukrainska akademija nauk (in Ukrainian).
- DRH** — Cihodaru, C., Caproșu, I., Șimanschi, L. (1975–1980). *Historical documents of Romania: A. Moldova*. (Vols. 1–3). Bucharest: Publishing House of the Academy of the Socialist Republic of Romania (in Old Ukrainian and Romanian).
- Mihail.** — Mihailovici, P. (1934–1936). *Moldavian documents found in Constantinople*. Iași (in Old Ukrainian and Moldavian).

Bohdana Babenchuk, Candidate of Sciences in Philology, Junior Researcher in the Department of History of the Ukrainian Language and Onomastics, Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine

<https://orcid.org/0000-0001-8472-3588>

e-mail: danatea0716@gmail.com

THE LEXICOGRAPHIC POTENTIAL OF THE UKRAINIAN-MOLDOVAN CHARTERS FOR THE FORMATION OF THE CORPUS OF THE HISTORICAL DICTIONARY

The article analyzes the names of the environment attested in legal monuments from the territory of the Principality of Moldavia, in relation to the time of their fixation, compared the obtained information with the corresponding information in the “Dictionary of the Old Ukrainian Language of the 14–15th centuries” (DOUL). Such a comparison is due to the fact that a significant part of the lexical material of the Ukrainian-Moldovan alphabets entered the Dictionary's register in the 70s of the 20th century. However, during the following decades, the dating of some legal monuments, which served as the source of this register, was clarified, and some of them after careful study were qualified as fake documents, in addition, the scientific circulation was replenished with the vocabulary of found business documents for the first time. This made it necessary to clarify the vocabulary and information about it provided in the DOUL.

During the work on the Ukrainian-Moldavian charters and their more thorough processing, several categories of names of the environment of the 14–15th centuries were singled out. In particular: lexemes, the dating of which differs slightly from the dating in the DOUL, which is due to the clarification of the time of the creation of the document; lexemes, the dating of which is significantly different from the dating in the DOUL; lexemes available in the DOUL from territorially other documents, but not attested in the register of Ukrainian-Moldovan documents; lexemes, the dating of which is later than indicated in the DOUL (in particular, due to the inclusion of fake documents from later times in the Dictionary); lexemes not attested in DOUL.

Analysis of the names of the environment attested in Ukrainian-Moldavian charters of the 14th–15th centuries allows us to assert that they, having different origins and spheres of use, organically functioned in the old Ukrainian language, which was used in the offices of the Moldavian principality as the state language.

Keywords: historical lexicography, “Dictionary of the Old Ukrainian language of the 14th–15th centuries”, Ukrainian-Moldavian charters, names of the environment, the first fixation.

Отримано редакцією журналу / Received: 08.02.2024

Прорецензовано / Revised: 15.02.2024

Схвалено до друку / Accepted: 23.10.2024